

Centrum Badań
nad Uprzedzeniami

Spisek Gender. Psychologiczne podłoże zjawiska

Marta Marchlewska¹

Paulina Górka²

Filip Łozowski²

Zuzanna Molenda²

Aleksandra Cichocka³

Warszawa, 2018

¹Instytut Psychologii Polskiej Akademii Nauk.

Korespondencję proszę kierować na adres: mmarchlewska@psych.pan.pl.

²Wydział Psychologii, Uniwersytet Warszawski

³School of Psychology, University of Kent

Ogólny opis zjawiska

Postulowanie istnienia *spisku gender* to fenomen obecny w polskiej debacie publicznej, w tym w szczególności w mediach katolickich, od 2012 roku^{4,5}. *Gender studies* to interdyscyplinarny obszar badawczy, zajmujący się kulturową i społeczną rolą płci⁶. Jednym z celów *gender studies* jest zrozumienie tego, w jaki sposób biologiczne różnice między kobietami a mężczyznami doprowadziły do ukształtowania się stereotypów oraz specyficznych oczekiwań związanych z płcią⁷. Według niektórych osób, przytoczona definicja nie odzwierciedla jednak prawdziwego charakteru studiów gender, a jest jedynie przykrywką dla bezlitosnej ideologii mającej na celu zniszczenie „rdzenia ludzkiej tożsamości – rodziny”⁸. Zdaniem księdza prof. Dariusza Oko – autora licznych antygenderowych wypowiedzi – gender jest „narzędziem w bezpardonowej walce o korzyści dla homolobby”⁹. Zgodnie z tym rozumowaniem, fundamentem ideologii gender są hasła głoszące, że tożsamość płciowa „jest naszym wymysłem albo nawet rodzajem naszej fantazji”¹⁰.

Naukowcy oraz działacze społeczni zwracający uwagę na to, że płeć jest zjawiskiem nie tylko biologicznym, ale również psychologicznym, są przedstawiani przez środowiska katolickie jako ludzie bezwzględni, dążący do zniszczenia tradycyjnych ról płciowych oraz do „seksualizacji” całego społeczeństwa, w tym dzieci. Za tym misternym planem mają stać

⁴ Campoy, A. (2016, 4 listopada). A Conspiracy theory about sex and gender is being peddled around the world by the far right. *Quartz*. Pobrano z: <https://qz.com>

⁵ Duda, M. (2016). *Dogmat płci. Polska wojna z gender*. WN Katedra.

⁶ Drabik, L. (brak daty). *Słownik języka polskiego*. Pobrano w sierpniu 2017 z: <https://sjp.pwn.pl>

⁷ Pilcher, J., & Whelehan, I. (2004). *Key concepts in gender studies*. Sage.

⁸ Kruczek, A. (2013, 30 lipca). Gender gorsze od totalitaryzmu. *Nasz Dziennik*. Pobrano z: <http://www.naszdziennik.pl>

⁹ Cichobłazińska, A. (2013, 10 czerwca). Gender – ideologia totalitarna. *Niedziela*. Pobrano z: <http://www.niedziela.pl>

¹⁰ Cichobłazińska, A. (2013, 10 czerwca). Gender – ideologia totalitarna. *Niedziela*. Pobrano z: <http://www.niedziela.pl>

„potężne siły, polityczne i finansowe”¹¹, których celem jest stworzenie systemu totalitarnego. Zgodnie ze słowami prof. Ks. Dariusza Oko: „Gender. To jest właśnie następca komunizmu: głoszą go przecież w bardzo dużym procencie ci sami ludzie, którzy wcześniej na naszych uczelniach głosili marksizm”¹². W podobnym tonie wypowiadał się biskup Tadeusz Pieronek, mówiąc: „Ideologia gender to zagrożenie gorsze od komunizmu i nazizmu razem wziętych”¹³. Tego typu przekonanie o istnieniu sekretnych intryg sterowanych przez potężne, złowrogie grupy jest charakterystyczną cechą teorii spiskowych^{14,15}. W tym raporcie powyższe stwierdzenia traktujemy jako przejaw takiej właśnie teorii.

Kluczowym wydarzeniem związanym z popularyzacją *teorii spisku gender* w Polsce było wydanie poradnika dla nauczycieli, noszącego tytuł „Równościowe przedszkole”¹⁶. Autorki publikacji próbowały zwiększyć świadomość pedagogów na temat przekazywanych dzieciom stereotypów płciowych oraz uwrażliwić na skutki tego typu działań. Książka wzbudziła jednak spore kontrowersje, zwłaszcza wśród osób konserwatywnych¹⁷. Szczególne oburzenie wywołały ćwiczenia proponowane w poradniku, wśród których znalazło się przeformułowanie bajki o Kopciuszku (Kopciuszek byłby chłopcem, a Księżca zastąpiłaby Księżniczka) oraz zabawa, w której dzieci miały przebierać się i wcielać w role dziewczynek lub chłopców. Zadania

¹¹ Margotte i Bernard (2016, 1 sierpnia). Ks. prof. Dariusz Oko w klubie Ronina: Gender to neomarksizm. Pobrano z: <http://blogpress.pl/node/22980>

¹² Bujak, A., Oko, D., Benedykt XVI, Chrostowski, W., Feusette, K., Hoser, H., . . . Stępkowski, A. (2014). *Dyktatura gender*. Kraków: Biały Kruk. Cytat pobrano z: https://pl.wikiquote.org/wiki/Dariusz_Oko

¹³ Sierakowski, S. (2014, 27 stycznia). Sierakowski w NYT: Gender Kościoła polskiego. *Krytyka polityczna*. Pobrano z: <http://krytykapolityczna.pl>

¹⁴ Douglas, K. M., & Sutton, R. M. (2008). The hidden impact of conspiracy theories: Perceived and actual influence of theories surrounding the death of Princess Diana. *The Journal of Social Psychology*, 148, 210–222. doi:10.3200/SOCP.148.2.210-222

¹⁵ Goertzel, T. (1994). Belief in conspiracy theories. *Political Psychology*, 15, 731–742. Pobrano z: [http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/\(ISSN\)1467-9221](http://onlinelibrary.wiley.com/journal/10.1111/(ISSN)1467-9221)

¹⁶ Dzierzgowska, A., Piotrowska, J., Rutkowska, E. (2013). *Równościowe przedszkole. Jak uczynić wychowanie przedszkolne wrażliwym na płęć*. Pobrano z: http://www.bezuprzedzen.org/doc/rownosciowe_przedszkole_program.pdf

¹⁷ Duda, M. (2016). *Dogmat płci. Polska wojna z gender*. WN Katedra.

opierające się na odwracaniu tradycyjnych ról płciowych zostały uznane za sponsorowane przez Unię Europejską próby promocji „ideologii gender”, wywołując tym samym stanowczy sprzeciw wobec całej inicjatywy¹⁸.

Bardziej aktualnym przykładem oporu wobec odgórnej polityki krzewienia równości płciowej jest inicjatywa „Chrońmy dzieci”, prowadzona przez Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris. Jak można przeczytać na stronie akcji: „deprawatorzy (...) pod hasłami kampanii antydyskryminacyjnych przekazują dzieciom treści podważające społeczną rolę rodziny i tożsamość małżeństwa”¹⁹. Oświadczenia Instytutu²⁰ i sprzyjające komentarze prasowe na temat inicjatywy mówią często o obronie przed ideologią gender. Wizja gender jako złowrogiej siły atakującej wartości bliskie Kościołowi katolickiemu zdaje się mieć swoich zwolenników.

Eksploracja zjawiska wśród osób wyznania katolickiego.

Kto wierzy w spiski gender?

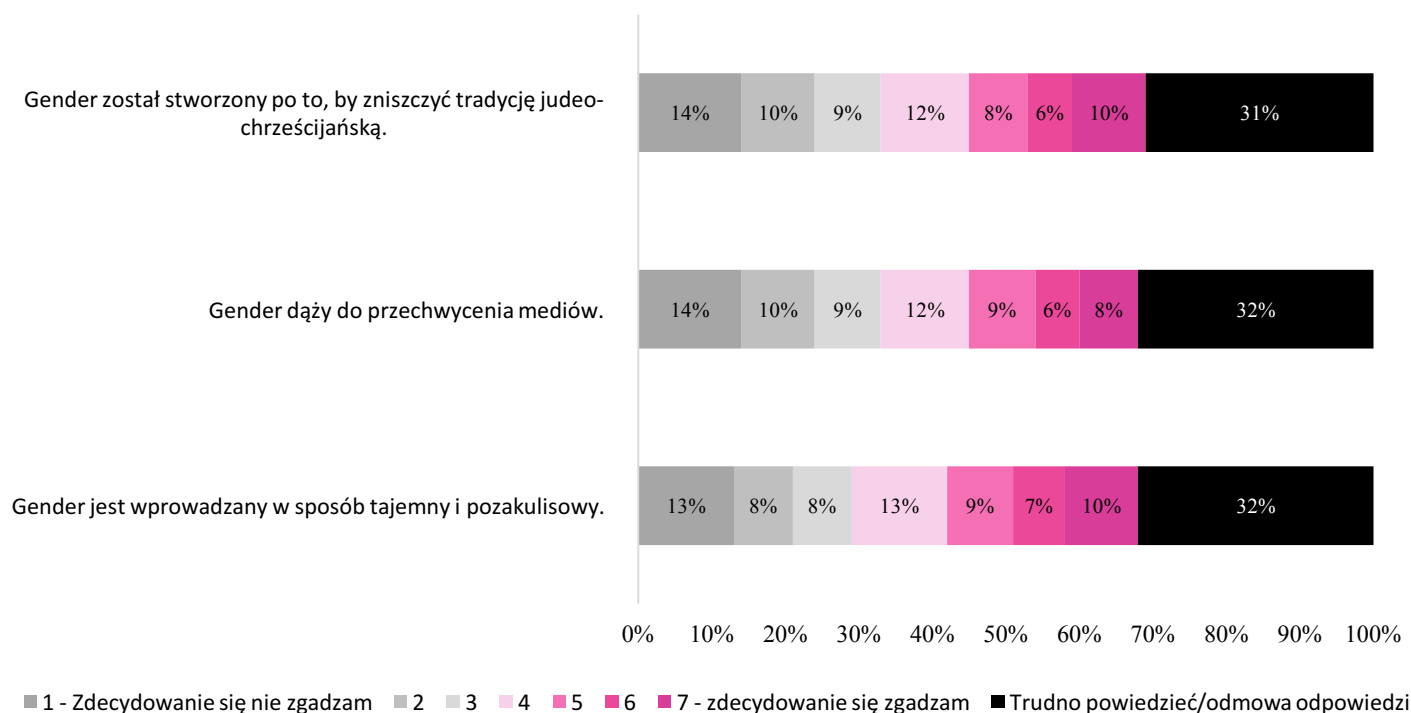
Popularność teorii spisku gender wśród Polaków została zbadana w ramach Polskiego Sondażu Uprzedzeń 2017. W związku z opisywanym w poprzednim rozdziale zjawisku postrzegania ideologii gender jako zagrażającej Kościołowi katolickiemu oraz katolickim wartościom, postanowiliśmy zbadać osoby wyznania katolickiego. Spośród reprezentatywnej próby społeczeństwa wybraliśmy więc osoby wyznania katolickiego. Powstała próba składała się z 941 osób (491 kobiet i 450 mężczyzn) w wieku od 18 do 92 lat ($M = 48,11$, $SD = 17,95$). Ankietowani brali udział w wywiadach z towarzyszeniem komputera.

¹⁸ Duda, M. (2016). *Dogmat płci. Polska wojna z gender*. WN Katedra.

¹⁹ <http://www.chronmydzieci.info/>

²⁰ Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris (2017, 5 lipca). Pierwszy sukces akcji „Chrońmy Dzieci”: MEN likwiduje obowiązek zajęć genderowych. Pobrano z: <http://www.ordoiuris.pl>

Skala wiary w spiski gender

Wykres 1. Procentowy rozkład odpowiedzi na trzy pytania w skali wiary w spiski gender.

Pokładanie wiary w spisek gender było mierzone skalą zawierającą trzy pozycje, których treść została przedstawiona na Wykresie 1. Ankietowani mieli określić, w jakim stopniu zgadzają się z danym stwierdzeniem, wybierając liczbę na skali od 1 = *zdecydowanie się nie zgadzam* do 7 = *zdecydowanie się zgadzam*.

Z danych zawartych na Wykresie 1 wynika, że badani odpowiadali podobnie na wszystkie trzy pytania. Średnia odpowiedzi znajduje się niewiele poniżej środka skali, a odchylenie standardowe jest zbliżone do wartości dwóch punktów na skali²¹. Pierwsza pozycja odnosiła się do obrazu gender jako celowego ataku na tradycję judeo-chrześcijańską. Ze stwierdzeniem tym zgodziło się ponad 24% badanych (Wykres 1).

²¹ Dokładne średnie i odchylenia standardowe dla wszystkich pytań i całej skali wiary w spiski gender: *Gender został stworzony po to, by zniszczyć tradycję judeo-chrześcijańską* ($M = 3,68$; $SD = 2,06$), *Gender dąży do przechwycenia mediów* ($M = 3,62$; $SD = 2,01$), *Gender jest wprowadzany w sposób tajemny i pozakulisowy* ($M = 3,85$; $SD = 2,04$), cała skala ($M = 3,74$; $SD = 1,94$).

Również 24% badanych zgodziło się ze stwierdzeniem mówiącym, że intencją gender jest przejęcie mediów. Tym razem jednak odpowiedzi przytakujące były nieco bliższe środkowi skali, niż w przypadku poprzedniego pytania.

Ponad 26% ankietowanych zgodziło się z tym, że gender jest wprowadzany niejawnie. W każdym z powyższych pytań ponad 30% osób zaznaczyło odpowiedź „trudno powiedzieć” lub odmówiło odpowiedzi na pytanie.

W następnych analizach szukaliśmy profilu demograficznego osób skłonnych wierzyć w *spisek gender*, analizując wyniki na wspomnianej skali w kontekście nasilenia poszczególnych cech. W pierwszej kolejności, porównaliśmy wyniki kobiet i mężczyzn, które okazały się być do siebie bardzo podobne. Nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic między płciowymi.

Kolejno, badaliśmy profil demograficzny osób o silniejszej wierze w *spisek gender*, stosując analizy korelacji. W pierwszej kolejności sprawdziliśmy korelację między wiarą w *spisek gender* a wiekiem osób badanych. Wiek okazał się istotnie dodatnio skorelowany z pokładaniem wiary w *spisek gender*²². Oznacza to, że im starsze są osoby, tym bardziej są przekonane co do istnienia *spisku gender*. Związek ten, choć istotny, jest jednak bardzo słaby.

W dalszej kolejności, analizowaliśmy nasilenie wiary w *spisek gender* wśród grup osób o różnym poziomie wykształcenia. Analiza korelacji wskazuje na to, że wraz ze wzrostem liczby lat spędzonych na edukacji maleje wynik na skali pokładania wiary w *spisek gender*²³.

Następnie sprawdzano związek nasilenia wiary w *spisek gender* z wielkością miejsca zamieszkania. Związek ten okazał się istotnie ujemny²⁴, a zatem osoby z mniejszych

²² $r = 0,14; p < 0,001$

²³ $r = -0,13, p < 0,001$

²⁴ $r = -0,13; p = 0,001$

miejscowości wskazywały, że silniej wierzą w *spisek gender*. Związek ten, choć istotny, jest jednak bardzo słaby.

Kolejno, analizowano wysokość dochodów respondentów. Związek wiary w *spiski gender* z wysokością zarobków jest nieco silniejszy²⁵ niż z innymi zmiennymi demograficznymi, i oznacza, że im mniej ankietowani zarabiają, tym bardziej skłonni są pokładać wiarę w *spisek gender*.

Dalsze analizy miały na celu sprawdzenie, czy wiara w *spiski gender* jest związana z konserwatywnymi versus liberalnymi poglądami politycznymi. W pierwszej kolejności analizowaliśmy związki pod kątem ogólnego podejścia do sfery obyczajowej. Analiza korelacji wykazała, że im bardziej liberalne poglądy mają ankietowani, tym mniej przeświadczeni są o istnieniu *spisku gender*²⁶. Z kolei analiza korelacji dotycząca związku wiary w *spiski gender* z poglądami dotyczącymi gospodarki wykazała, iż im bardziej osoby opowiadają się za modelem socjalnym (a nie wolnorynkowym), tym bardziej wierzą w *spisek gender*²⁷. Kolejna analiza korelacji dotycząca poglądów politycznych (wskazywanych tutaj na skali od 1 = *zdecydowanie lewicowe*, do 5 = *zdecydowanie prawicowe*), wykazała, że im bardziej osoba deklaruje prawicowe poglądy polityczne, tym bardziej wierzy w *spisek gender*²⁸.

W następnym kroku szukaliśmy powiązania *spisku gender* z preferencją dla określonych partii politycznych. Respondenci deklarowali na jaką partię oddaliby głos, gdyby odbywały się teraz wybory. Zdecydowanie największą przychylność dla teorii *spisku gender* okazują osoby popierające Prawo i Sprawiedliwość. W dalszej kolejności najwyższe wyniki (choć o punkt procentowy niższe od wyborców PiS) uzyskali wyborcy Kukiz '15 oraz partii

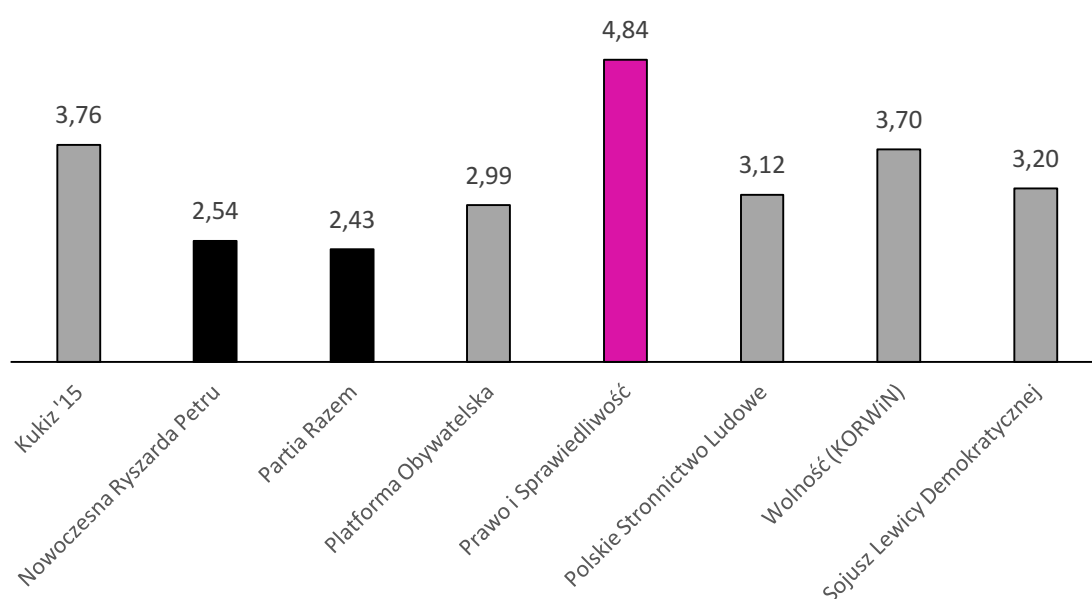
²⁵ $r = -0,19, p < 0,001$

²⁶ $r = -0,20, p < 0,001$

²⁷ $r = 0,29, p < 0,001$

²⁸ $r = 0,47, p < 0,001$

Wolność (KORWIN). Niższe, bardzo zbliżone do siebie nasilenie wiary w *spisek gender* wykazywali wyborcy Platformy Obywatelskiej, Polskiego Stronnictwa Ludowego oraz Sojuszu Lewicy Demokratycznej. Najmniej zaś przekonani do istnienia *spisku gender* były osoby popierające partię Razem oraz Nowoczesną²⁹. Wysoki wynik wyborców Prawa i Sprawiedliwości znajduje potwierdzenie w wypowiedzi księdza Dariusza Oko, który mówił, że zwycięstwo tej partii w wyborach parlamentarnych w 2015 roku przyczyniło się do nieznacznego „zahamowania ideologii gender”³⁰.

Wykres 2. Średnie nasilenie wiary w spisek gender w zależności od popieranej partii politycznej

Następnie poddano analizie stopień deklarowanej religijności. Wraz z deklarowaną większą religijnością (mierzoną na skali od 1 = *głęboko wierząca*, do 7 = *całkowicie niewierząca*)

²⁹ Ważna uwaga: do powyższych wniosków należy podchodzić bardzo ostrożnie, ponieważ analizowane grupy (tj. potencjalni wyborcy partii) były nierównoliczne.

³⁰ Margotte i Bernard (2016, 1 sierpnia). Ks. prof. Dariusz Oko w klubie Ronina: Gender to neomarksizm. Pobrano z: <http://blogpress.pl/node/22980>

wzrasta przekonanie co do istnienia spisku gender³¹. Natomiast jeśli chodzi o deklarowane uczestniczenie w praktykach religijnych (np. msze, nabożeństwa, spotkania religijne, wskazywane na skali od 1 = *w ogóle nie uczestniczę*, do 5 = *codziennie*) a wiarę w *spisek gender*, istnieje istotny dodatni związek³² – osoby deklarujące częstsze uczestniczenie w praktykach religijnych wykazują silniejszą wiarę w spisek gender.

Czynniki psychologiczne leżące u podstaw wiary w spisek gender

Wyznawcy teorii spisku gender są przekonani, że wrogo nastawione, konspiracyjne grupy dążą do zniszczenia Kościoła katolickiego i jego wspólnoty³³. Tego typu uwrażliwienie na zewnętrzne zagrożenia, skierowane wobec własnej grupy religijnej, znajduje wytłumaczenie w koncepcji kolektywnego narcyzmu. Kolektywny narcyzm oznacza zawyżoną ocenę własnej grupy w połączeniu z przekonaniem o jej niedocenianiu przez innych³⁴. Wysoka samoocena grupowa kolektywnych narcyzów ma jednak charakter niestabilny, przejawiający się w niskiej utajonej ewaluacji grupy własnej oraz postrzeganiu nawet ambiwalentnych sygnałów, płynących ze strony innych grup, jako pejoratywnych lub wręcz wrogich. Wzmoczone poczucie zagrożenia ze strony innych grup wiąże się z tendencją do przypisywania im niecznych intencji ukierunkowanych na zniszczenie grupy własnej. Narzędziem do realizacji złowrogich celów

³¹ $r = -0,21, p < 0,001$

³² $r = 0,27, p < 0,001$

³³ Kruczek, A. (2013, 30 lipca). Gender gorsze od totalitaryzmu. *Nasz Dziennik*. Pobrano z: <http://www.naszdziennik.pl>

³⁴ Golec de Zavala, A., Cichocka, A., Eidelson, R., & Jayawickreme, N. (2009). Collective narcissism and its social consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 1074–1096. doi:10.1037/a0016904

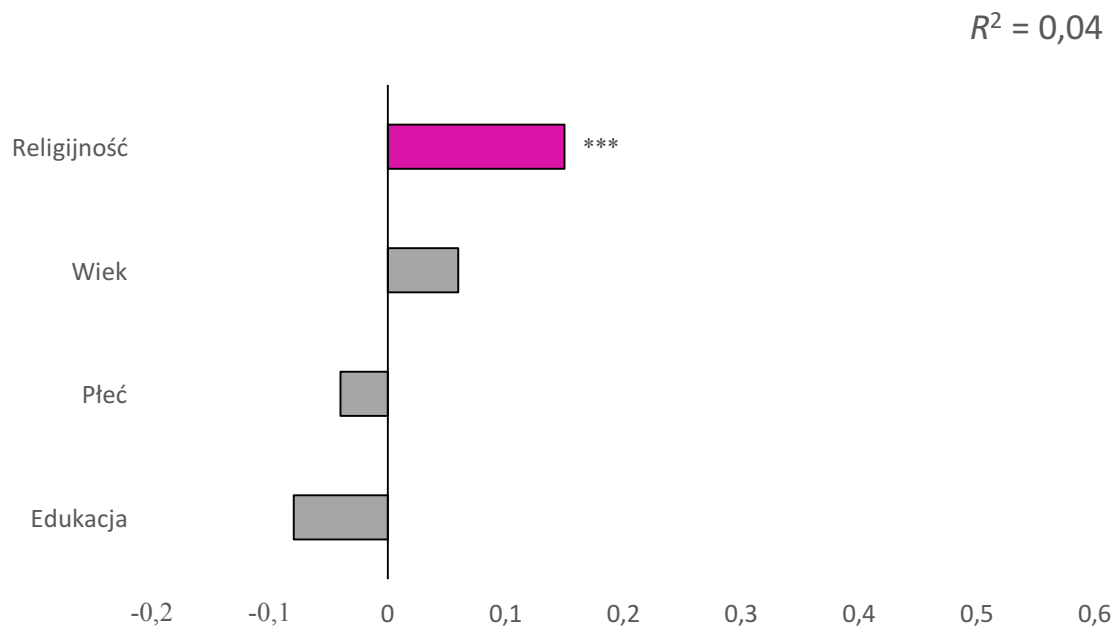
miałyby być właśnie działania spiskowe. Kolektywny narcyzm jest pozytywnym predyktorem pokładania wiary w spiski grup obcych, wymierzone przeciwko grupie własnej³⁵.

Na podstawie wyników wcześniej przytoczonych badań przewidywaliśmy, że osoby przejawiające silniejsze tendencje do postrzegania własnej grupy religijnej (Kościoła katolickiego) w sposób narcystyczny, będą bardziej skłonne zgadzać się z istnieniem spisku gender. Ponadto, spodziewaliśmy się, że katolicki kolektywny narcyzm będzie miał silniejszy wpływ na przekonanie co do istnienia *spisku gender* niż sama religijność.

Na rycinach 1 i 2 przedstawione są wyniki dwóch kolejnych etapów analizy regresji eksplorującej przyczyny wiary w *spisek gender*. W pierwszym modelu wyłoniono religijność jako zmienną istotnie tłumaczącą przekonanie respondentów co do istnienia *spisku gender*. W drugim etapie do zmiennych przewidujących dodany został katolicki kolektywny narcyzm, który to okazał się silnym predyktorem wiary w *spisek gender*. Katolicki kolektywny narcyzm został zmierzony przy użyciu trzech pozycji: „Kościół katolicki zasługuje na specjalne traktowanie”, „Naprawdę złości mnie, gdy inni krytykują kościół katolicki”, „Gdyby kościół katolicki miał więcej do powiedzenia w świecie, świat byłby o wiele lepszym miejscem”. Wprowadzenie katolickiego kolektywnego narcyzmu do modelu zniwelowało wcześniej istotny, dodatni, efekt religijności. co świadczy o tym, że to narcystyczna identyfikacja z grupą katolików, nie zaś sama religijność, leży u źródła pokładania wiary w *spisek gender*³⁶.

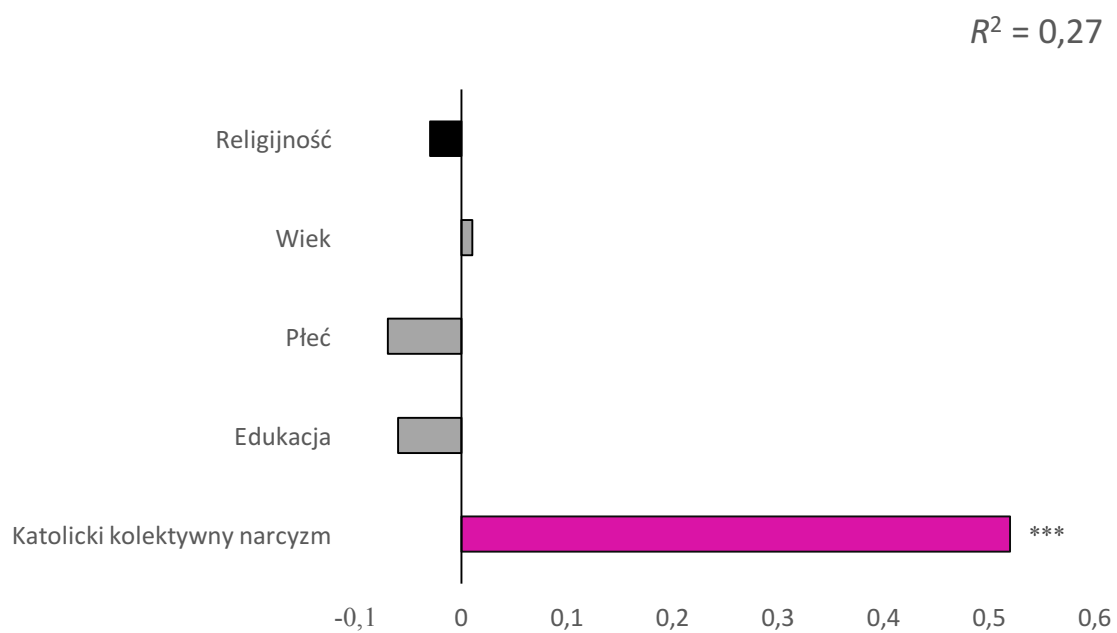
³⁵ Cichocka, A., Marchlewska, M., Golec de Zavala, A., & Olechowski, M. (2015), 'They will not control us': Ingroup positivity and belief in intergroup conspiracies. *British Journal of Psychology*, 107, 556–576. doi:10.1111/bjop.12158

³⁶ Marchlewska, M., Cichocka, A., Łozowski, F., Górski, P., & Winiewski, M. (in press). In Search of an Imaginary Enemy: Catholic Collective Narcissism and the Endorsement of Gender Conspiracy Beliefs. *The Journal of Social Psychology*.

*** $p < 0,001$

Ryc. 1. Predyktory pokładania wiary w spisek gender (standaryzowane współczynniki regresji β). Krok 1 (bez uwzględnienia kolektywnego narcyzmu).

*** $p < 0,001$

Ryc. 2. Predyktory pokładania wiary w spisek gender (standaryzowane współczynniki regresji β). Krok 2 (po uwzględnieniu kolektywnego narcyzmu).

Podsumowanie

Przeświadczenie o istnieniu *gender* – tajnej i złowrogiej siły – zdaje się być dosyć popularne wśród części polskich katolików. Prawie 30% osób z tej grupy zgadza się ze stwierdzeniami mówiącymi o intrydze dążącej do zniszczenia katolickiej tradycji. Z przeprowadzonych analiz wyłania się pewien obraz osób wierzących w *spisek gender*. Owa teoria spiskowa cieszy się największą popularnością wśród osób po 60 roku życia, mieszkających w mniejszych miejscowościach, z niższym wykształceniem oraz mniej zarabiających. Przekonanie o istnieniu *spisku gender* wiąże się też z większą religijnością, bardziej konserwatywnymi poglądami oraz poparciem dla partii przyjmujących takie poglądy. Związki te, choć istotne statystycznie, są jednak dosyć słabe oraz należy je traktować z pewną dozą ostrożności.

Jeśli chodzi o zmienne psychologiczne, to analizowany w niniejszym badaniu katolicki kolektywny narcyzm był silnie związany z wiarą w *spisek gender*. Warto zaznaczyć, że to właśnie katolicki kolektywny narcyzm³⁷ – zawyżona, choć podszyta licznymi wątpliwościami, identyfikacja z własną grupą wyznaniową – a nie religijność sama w sobie³⁸ jest znacząca dla wiary w *spisek gender*.

³⁷ Golec de Zavala, A., Cichocka, A., Eidelson, R., & Jayawickreme, N. (2009). Collective narcissism and its social consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97, 1074–1096. doi:10.1037/a0016904

³⁸ Marchlewska, M., Cichocka, A., Łozowski, F., Górski, P., & Winiewski, M. (in press). In Search of an Imaginary Enemy: Catholic Collective Narcissism and the Endorsement of Gender Conspiracy Beliefs. *The Journal of Social Psychology*.